

Sýkorová, Dana: Autonomie ve stáří

Vidovičová, Lucie

Veröffentlichungsversion / Published Version

Rezension / review

Empfohlene Zitierung / Suggested Citation:

Vidovičová, L. (2009). Sýkorová, Dana: Autonomie ve stáří. [Review of the book *Autonomie ve stáří*, by D. Sýkorová]. *Sociologický časopis / Czech Sociological Review*, 45(5), 1126-1128. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-69904>

Nutzungsbedingungen:

Dieser Text wird unter einer Deposit-Lizenz (Keine Weiterverbreitung - keine Bearbeitung) zur Verfügung gestellt. Gewährt wird ein nicht exklusives, nicht übertragbares, persönliches und beschränktes Recht auf Nutzung dieses Dokuments. Dieses Dokument ist ausschließlich für den persönlichen, nicht-kommerziellen Gebrauch bestimmt. Auf sämtlichen Kopien dieses Dokuments müssen alle Urheberrechtshinweise und sonstigen Hinweise auf gesetzlichen Schutz beibehalten werden. Sie dürfen dieses Dokument nicht in irgendeiner Weise abändern, noch dürfen Sie dieses Dokument für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, aufführen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Mit der Verwendung dieses Dokuments erkennen Sie die Nutzungsbedingungen an.

Terms of use:

This document is made available under Deposit Licence (No Redistribution - no modifications). We grant a non-exclusive, non-transferable, individual and limited right to using this document. This document is solely intended for your personal, non-commercial use. All of the copies of this documents must retain all copyright information and other information regarding legal protection. You are not allowed to alter this document in any way, to copy it for public or commercial purposes, to exhibit the document in public, to perform, distribute or otherwise use the document in public.

By using this particular document, you accept the above-stated conditions of use.

V souvislosti s tímto se nelze ubránit dojmu, že autor, odborník na danou problematiku, považoval část svého výkladu za natolik samozřejmou, že v několika případech zapomínal na uvedení zdroje svých informací, byť stejného autora cituje na mnoha dalších místech, což vylučuje možnost jeho záměrného zamlčení. Toto je evidentní například na straně 16, kde nalezneme výčet znaků moderního sportu v takové podobě, v jaké nám jej přináší například díla Allena Guttmanna nebo Jaye Coakleyho. Chceme-li dodržovat neutrálnost vědeckého hodnocení, někteří čtenáři se jistě mohou cítit dotčení užitím výrazu „barevní sportovci“.

S vědomím toho, že tentýž autor napsal před nedávnem knihu, ve které se všechna témata tohoto textu objevila, často dokonce v podrobnější variantě, se ptáme, pro koho je kniha určena, „vyplatí“ se ji prostudovat? Odpověď zní ano, ale... Sociologické problémy sportu jsou čtivým textem odborníka, který se oblasti sociologie sportu věnuje v českém kontextu na vrcholné úrovni. Chceme-li se poprvé seznámit s tímto oborem, nebo i se sociálními vědami jako takovými, jsou výbornou volbou: na několika viditelných a obecně známých jevech Aleš Sekot demonstruje postup sociologického uvažování přístupnou formou, která jistě neodradí, ale naopak může vzbudit další zájem veřejnosti nebo studentů oborů, kde není sociologie ústředním tématem. Více zainteresovaným čtenářům by možná scházela patřičná hloubka promyšlení jednotlivých témat, které je nutně limitováno rozsahem knihy. Ti naopak mohou plně využít již zmiňované předchozí knihy téhož autora, která se věnuje oblasti širěji a důkladněji. Recenzovaný text se zabývá zvolenými a vybranými problémy, text přešel celou problematikou. V kontextu, kdy oblast sportu postrádá dostatečnou pozornost české sociální vědy, jsou však jednoznačně přínosné oba dva přístupy.

Arnošt Svoboda

Dana Sýkorová: *Autonomie ve stáří*

Praha, Sociologické nakladatelství 2007, 285 s.

Dana Sýkorová ve své knize *Autonomie ve stáří* honí několik zajíců najednou a nutno říci, že se jedná o lov úspěšný. Kapitoly z gerontosociologie, jak zní její podtitul, jsou nejen učebním textem, ale i obsáhlou studií a zprávou z výzkumu, a mimoto i čtivým příkladem prezentace kvalitativního výzkumu. Publikace svým zaměřením na stárnutí (a kvalitativní výzkum) zaplnila dlouho zejcí díru na moderním českém sociologickém knižním trhu a ujala se své pionýrské role vpravdě se ctí. Jak již bylo naznačeno, text se skládá ze dvou samostatných částí. První „učebnicová“ část je věnována obecnému úvodu do problematiky gerontosociologie (resp. sociální gerontologie či sociologie stáří). Druhá část se hlouběji zaměřuje na koncept „autonomie“, který byl klíčový pro výzkumný projekt, jehož výsledky jsou zde prezentovány. Neplatí tu ovšem klasické rozdělení na „teoretickou“ a „empirickou“ část, protože již při osvětlování základních konceptů sociologie stáří autorka hojně využívá citací ze svého výzkumu. Jak sama autorka uvádí, volila postup od teorie k empirii a zpět. Úvod do disciplíny je skutečně „pouze“ úvodem, čtenář se zde neseťká s příliš dlouhým ani hlubokým výčtem relevantních konceptů, i když jsou nastíněny jak problémy stárnutí společností, tak sociální kontexty stárnutí individuálního. Ale tento přístup je zcela pochopitelný vzhledem k vysokému stupni rozvoje anglosaské tradice gerontosociologie, ze které autorka především čerpá. Místo opakování již leckde, byť zatím pouze v cizích jazycích, řečeného, se Sýkorová pokusila o kategorizaci nejnivnějších teoretických přístupů ke zkoumání stárnutí a stáří, a postavila tak jakýsi rozcestník gerontosociologických teorií pro další zájemce o tento obor. Speciální místo na této mapě má přitom interpretativní paradigma, ke kterému se autorka hlásí i v rámci svého výzkumného projektu.

Projekt byl založen na multizdrojovém výzkumu „Senioři ve společnosti. Strategie zachování osobní autonomie“. V publikaci jsou zpracována semistrukturovaná interview se seniory z roku 2002, s dospělými dětmi z roku 2003, se sociálními pracovníky z roku 2003 a dále několik kvalitativních studií metodou zakotvené teorie. Tato vícezdrojovost je jistě nedocenitelným přínosem výzkumu, neboť umožňuje potvrdit či znovu přezkoumávat jednotlivé výsledky z pohledu více generací, pohledů profesionálů a samotných sociálních aktérů apod. Zároveň je však komplikací pro čtenáře. Snad proto, že je metodologická kapitola až v příloze, či snad proto, že je psaná příliš „hustě“, anebo kvůli příliš malé distinkci užívaných označení jednotlivých částí celého projektu, anebo z mého nedostatečně pozorného studia úvodu, který obsahuje detailní „návod na čtení knihy“, nebo možná ze všech těchto důvodů dohromady, je obtížné v průběhu čtení sledovat, z jakého pozadí právě prezentované informace vychází a kolik fází výzkumu vlastně proběhlo. Ale protože autorka neaspirovala na učebnici kvalitativní metodologie, i když paradoxně i o ní poskytuje velké množství praktických informací, je možné tuto výtku považovat za malichernou v poměru k věcným přínosům studie.

Její páteří je koncept autonomie, který není konsenzuálně jednoznačně definován, ale lze jej chápat jako „relativní samostatnost jedinců vzhledem k sociálnímu okolí, jejich schopnost, vůli a možnost vést v daném prostředí život podle vlastních pravidel, rozhodovat o něm a kontrolovat jej“ (s. 75), přičemž „autonomie a sociální vazby nestojí proti sobě...“ (s. 80). V pojetí respondentů a/nebo komunikačních partnerů – seniorů – má autonomie své konkrétní dimenze: především fyzickou soběstačnost, tedy být zdravý a zvládat samostatně běžné každodenní činnosti, dále finanční soběstačnost včetně možnosti obdávovat druhé (s. 86) a konečně se objevuje pojetí autonomie jako volnosti, svobo-

dy a emocionální nezávislosti, zejména ve smyslu samostatného rozhodování. V textu jsou tato témata rozpracována vždy podle podobného schématu. V prologu je stručně shrnuto teoretické ukotvení a co je k problematice již známo z jiných sociologických šetření, následuje pohled seniorů na danou dimenzi, a ve třetí subkapitole je problém rozpracován z pohledu střední generace, tedy jak nahlíží dospělé děti např. na zdraví svých starých rodičů. Speciální pozornost autorka věnovala problematice autonomie a/versus sociální vazby ve stáří, která jí slouží jako podklad ke komplexnímu výkladu teorií rodinných a intergeneračních vazeb, rodinné integrace ve stáří a příbuzenské podpory. Jedná se přitom o téma zcela zásadní, neboť pocit sounáležitosti patří k vyšším potřebám člověka stejně jako autonomie, která je u seniorů vždy a explicitně vztahována k druhým (s. 158). A v rámci rodiny je navíc neustále přítomna ambivalence mezi autonomií a závislostí, která je zabudována do párového statusu rodiče a (dospělého) dítěte (s. 159). Celá studie je doplněna nesmírně zajímavou kapitolou o strategiích zvládnutí stárnutí a stáří, jejichž typologie je představena v přehledném schématu na s. 221, a jejich vztah k ochraně identity ve stáří ve schématu na s. 226.

Ve shrnutích autorka podtrhuje, že účastníci výzkumu – a to jak senioři, tak i střední generace – vnímají autonomii především jako fyzickou soběstačnost, přičemž nejen ta, „ale všechny významy, jimiž senioři definovali osobní autonomii, zahrnují zdraví“ (s. 227) a „subjektivní zdraví ovlivňuje i jejich chápání hodnoty vlastní autonomie“ (ibid.), jejíž zachování „znamená udržení optimální autonomie vzhledem k podmínkám a možnostem“ (s. 229). Výsledky tak mají co říci i zájemcům o problém konstrukce identity a forem jejího vyjednávání. Publikace otvírá i nová témata, jejichž rozpracování má česká sociologie stáří teprve před sebou – spiritualita ve stáří nebo již zmíněné strategie zvládnutí stáří

obecně jsou jedněmi z nich. K autorčinu stylu již patří také nesmírně bohaté poznámky pod čarou, kterých je ve zhruba dvě stě padesáti stránkovém textu dokonce dvě stě osmdesát pět. Záleží jen na preferencích a zvycích jednotlivého čtenáře či čtenářky, zda takové množství poznámkového aparátu považuje za rušivý element, anebo za přednost, která může dále rozšířit jeho/její poznání. Jako další přínos je možné jmenovat uvádění původního znění použitých termínů v závorce za jejich českým překladem, což významně přispívá k ustanovení a sjednocení pojmosloví. Přestože mohla být v této snaze autorka ještě důslednější (některé výrazy jsou například snad zbytečně ponechány v angličtině, např. výraz „caregiving“ v nadpisu na s. 203 aj.), jedná se v tomto rozvíjejícím se oboru o důležitý počín. A tak by bylo možné charakterizovat celou publikaci, kterou nelze než doporučit nejen studentům, ale i všem zájemcům o problematiku stárnutí, a to bez ohledu na kmenovou vědní disciplínu.

Lucie Vidovičová

Nico Stehr: *Die Moralisierung der Märkte, Eine Gesellschaftstheorie*

Frankfurt am Main, Suhrkamp 2007, 379 s.

Jedna z posledních publikací N. Stehra představuje pokus o analýzu tržních forem regulace a správy v sociologické perspektivě. Klíčovými poznávacími pojmy jeho analýzy jsou jednání a vědění. Opírá se o svou badatelskou zkušenost, která vychází z dlouholetého zájmu o témata sociologie vědění (V. Meja, N. Stehr (eds.). *The Sociology of Knowledge*. Cheltenham, Northampton, MA: Edward Elgar Reference Collection 1999), zejména o Mannheimovo dílo, a v současnosti je orientována na hodnocení mnohostranných sociálních a kulturních důsledků uplatnění odborného vědění. Je uznávaným autorem textů k proble-

matice společností vědění (N. Stehr. *Knowledge Societies*. London, SAGE Publications 1994) a forem jejich správy (N. Stehr. *Wisenspolitik*. Frankfurt am M.: Suhrkamp 2003; N. Stehr. *Knowledge politics: Governing the Consequences of Science and Technology*. Boulder, CO: Paradigm Publishers 2005). S tímto poznávacím záběrem přistupuje k analýze tržních forem sociální koordinace, jejichž význam ve spravování současných společností ho podněcuje k tomu, podpořit svou analýzu teoretickou koncepcí společnosti.

Autorův záměr porozumět „stavbě“ tržních institucí a jejich současné situaci ho oprávněně vede k potřebě takového přístupu, který by studoval jak změny v ekonomickém jednání a chování, tak i různé úrovně strukturních okolností, které podmiňují fungování tržních institucí. Již v úvodu formuluje základní tezi svého výkladu: předpoklad, že trhy jsou morálně autonomní (ačkoli mohou být efektivní jen částečně, z tohoto nedostatku je nelze obviňovat), je chybný. Naopak tvrdí, že trhy fungují na základě morálních předpokladů, že nemohou existovat v situaci morální anarchie. Při jejich současném studiu je nutno brát v úvahu, že jsou ovlivňovány probíhajícími sociálními transformacemi. Jde podle autora zejména o (i) vzestup životní úrovně soukromých domácností a růst jejich existenčního bezpečí, (ii) vzestup průměrné úrovně vzdělání, (iii) rozšiřování tržních forem a principů do dalších sociálních oblastí a problematizaci existujících hranic, za kterými lze uplatňovat hodnocení pomocí tržních forem, (iv) osamostatnění spotřeby od výroby a růst jejího podílu v celkových ekonomických transakcích. Uvedené okolnosti vyvolávají nezbytnost nového pohledu na ekonomické jednání, které nelze reflektovat jen prizmatem efektivní/neefektivní. Aktéři jednají a produkty existují jen proto, že kultivují a mají morální obsah.

Při zkoumání cest moralizace trhů však vzniká poznávací problém, neboť hodno-